

1, 4 perc.navštevuje piatkovú modlitbu

Irán – znamená pravdep. „vznešený“, slovo je príbuzné so sanskr. árja

- prvá zmienka assyr. nápis 839 prnl., ktorý zaznamenáva ťaženie kráľa Salmanassara III. , Frye uvádza rok 879 prnl.

- jazyk indoeurópstina – umelo vytvorený jazyk pomocou rekonštrukcie z iných jazykov

fársi – vyvinula sa z iran. dialektu prov. Fárs=Pars, Persis – názvy krajín sa dávali pravdepodobne po kmeňoch, ktoré sa tam usadili

-Dyakonov – Parsa, Parsua a Parthava – st.iránske *parsava – bok, hranica, rebro; indo-europ. *perk – rebro, hrud', Avesta - *par̥su*, osset. *fars* – bok, hranica, Akkad. *parsua*

Médovia a Peržania sa v hist. prameňoch od začiatku spomínajú spoločne, čo naznačuje že si boli príbuzne blízki

- Peržania – všeobecne akcept. dohoda – prišli spoza Kaukazu alebo východného Iránu

- v porovnaní s hist. Grécka a Ríma – veľmi málo prameňov

- pre najstaršie pramene sú to texty v 3 jazykoch – st. perzština, elamština, akkadština; náboženské knihy –Avesta;

- domovina Médov ležala na území moder. Azerb., Kurd., Hamadán, Teherán

- okolo r. 700 prnl. založili Médi s pomocou skýtskych kmeňov nezávislý štát, ktorý neskôr prerástol v prvú Iránsku ríšu. - Médi – v st. perzštine sa uvádzajú ako *Uja*, *Huja*

- okolo 559 prnl. sa Kýros, kt. odvodzoval svoj pôvod od praotca Achajmena, kráľom Anšanu

- asýrsky prameň - bol vraj synom Kambýsesa, vnukom Kýra I., potomka Teispesa (Čišpiš)

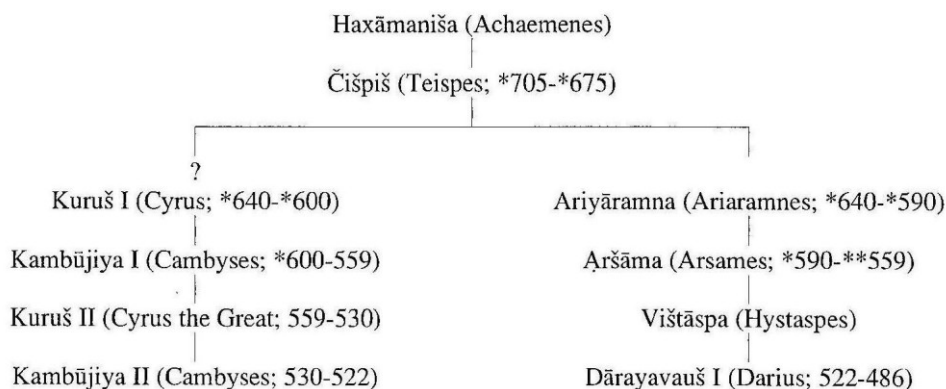
In another source, namely Herodotus, we are told that Hystaspes (Vištāspa) was only satrap in Persis, not king. It would therefore seem that Hystaspes is the odd man out in the Achaemenid royal genealogy.

The main problem with Darius's claim is that his direct ancestors must have ruled at the same time as the

kings of the direct line of Cyrus, and there is no historical evidence for two, contemporary, lines of rulers in Persia. Our sources are very fragmentary, however, so this problem may one day find a solution.

To understand the purpose of the genealogy given by Darius we must keep in mind that Darius was not a direct descendant of Cyrus and needed to justify his legitimacy to the throne. It was therefore absolutely necessary for him to document that Cyrus and he had common royal ancestors, which would entitle him to the throne. It is quite likely, therefore, that either Cyrus or Darius, or both, were, if not lying, at least stretching the truth to suit their own purposes.

The genealogy of the Achaemenids may be reconstructed as follows (* indicates conjectural dates):

- Perzia a Anšán boli v tej dobe ešte súčasťou Médskej ríše, ale Kýros povstal proti Méd. kráľovi Astjagovi (cca 585-549), vieme o ňom málo, a v roku 549 prnl. dobyl Ekbatanu, dnešný Hamadán
- Pasargadae – neskôr sídlo Kýra Veľkého – ale na základe nápisov skôr Dareia
- v babylónskej kronike kráľa Nabonida sa spomína že kráľ Ishtumegu (Astyages) povolal svoje jednotky a vytiahol do boja proti Kýrovi, kráľovi Anshanu
- dobyl Lýdiu v M. Ázii a zmocnil sa pokladu kráľa Kroisa
- 539 prnl. vstúpil bez odporu do Babylonu potom čo sa obyvatelia vzbúrili proti babylónskemu kráľovi Nabonidovi
- podľa jednej verzie padol pri bitke s Massagetmi, na východ od Kasp. mora 530 prnl.
- Massageti boli podľa Herodota polyandickí (mnohomužstvo)
- zoroastrovská tradícia tvrdí že Zoroaster sa narodil okolo r. 600 prnl, al-Biruni udáva že to bolo 258 rokov pred Alexandrom V. (356 prnl), predpokladá sa však že skôr cca 1200-1000, kedy sa na iránsku planinu sťahovali pastieri, pretože najst. texty tzv. Gathy, tradičné hymny sa výrazne líšia od liturgického jazyka, ktorým sa písalo okolo 600 prnl. a sú viac archaické ako védsky sanskrit
- tieto texty obsahujú narážky na pastiersky spôsob života, ale nehovoria o Médoch ani Peržanoch
- moderný zoroastrizmus je omnoho viac monoteistický a mnohí nazývajú náboženstvo tohto ranného štádia „mazdaizmus“
- niektorí neskorší prívrženci irán. náb. verili, že existuje Zurván, boh stvoriteľ, kt. stotožňovali s Časom alebo Osudom; tomu sa narodili dvojčičky Ahura Mazda a Ahriman; táto vetva dostala názov zurvánizmus
- adhvenak- nebeský prototyp každej ľudskej bytosti
- fravaši – duchovná bytosť ženského rodu, nebeský anjel a duša nebohého zároveň

- mnohí tvrdia, že Platón bol ovplyvnený mazdaizmom
  - mazdaizmus mal pravdepodobne významný vplyv aj na judaizmus
  - pohreb do zeme bol pre zoroastriánov neprípustný, nemohli poškvрниť zem; ukladali ich na tzv. „veže mlčania“ *dakhmeh*, dodnes používané v Bombaji a Karáči, v Iráne nepoužívané od 60 rokov,
  - *badgir* – „klimatizácia“
  - fravahar - Fravahar is a Pahlavi word derived from the Avestan "*fravarane*" which means "I choose". It has also been associated with "protect" to imply the divine protection of the guardian spirit, Fravashi.
  - po Kýrovi nastúpil Kambýses (Kambúdzija), dobyl Egypt a nečakane zomrel r 522 prnl. vraj keď sa dozvedel o povstaní v ríši.
  - správu o tom čo sa dialo po jeho smrti nám prináša Behistunsky nápis, rossetská doska pre blízky východ
  - povstanie viedol kňaz Gaumata, ktorý s avydával za jeho brata Bardiju; Herodotos tvrdí, že Kambýses dal zavraždiť Bardiju už predtým
  - Gaumatu zabraždil Dareios(Darjavauš), behistunský nápis nechal vytesať on
  - Dareios pochádzal z vedľajšej vetve Achajmenovcov
  - nechal postaviť Persepolis, Takht-Jamšid, je možné že bol pôvodne určený na oslavu *Nouruz* – iránsky Nový rok začínajúci na jarnú rovnodennosť
  - Dareios pokračoval v tradícii Kýra – politika náb. znášateľnosti, v provinciách panovali satrapovia, ktorý boli ako miestokráli, preto sa Dareios nechal oslovovať *šáhánšáh* – kráľ kráľov
  - vybudoval kanál medzi Stredoz. a Červ. morom, predchodcu Suezkého prielavu – buď ho dokončil alebo znovu vykopal čo začal faraón Nechos II., 26. dynastia
  - razil zlaté mince – *statéry*, podľa Grékov sa nazývali *daric*, odvodené od staro. perz. *daraniya*- zlato
  - neexistuje žiadny dôkaz, že existovala nejaká organizovaná cirkev za Dareia, ale existovali vyznávači Zoroastera
  - satrapie – iba rozvité, rozšírené „vládcovstvo“ u Assýrie a Urartu- *pakhatu*, za Achajmenovcov získali väčší význam
  - gr. Arachosia = st. perz. Harahuvati , sanskr. *sarasvati* – bohatá na rieky = dnešný Kandahár, - nomádi Pathans – dnešní Paštúni

  - Chorézmia – identická s krajinou Khiva, žili na juh od púšte Karakum ako susedia Parthov; asi pri dnešných mestách Kushan a Ašhabad v Turkmenistane
  - Baktria – staro. perz. Bākhtri, súčasný severný Afganistan (prov. Balkh), pravdepodobne odvodené od názvu rieky Bactrus (Plínius)
  - st. perzština – písmo je odvodené od Médov
    - alebo „objavené“ Dáreiom pre zápis svojich činov
- Médovia však používali pravdep. asýrsku abecedu pre zápis svojho jazyka

Avesta

a, ako lit. prameň

- delí sa na niekoľko častí

Jasna – najdôležitejšia

- obsahuje liturgiu hlavne náb. obradov a vo svojich najst. častiach výroky

Zarathst. – gáthy

Visprat – je zbierka monotónnych vzývaní géniov a patrónov

Jašty – venované jednotlivým dobrým bytostiam zarat. pantheonu, obsahujú cenné zlomky epických podaní a hrd. piesní

Videvdat alebo *Vendidad* – zákon proti zlým duchom, nábož. zákonník o 22 kapitolách o pochovávaní, nábož. právo, stanovuje tresty za hriechy a priestupky, o prísaha, pokání, honorároch pre lekárov, starostlivosť o dom. zvieratá

- ostatné časti sú kratšie modlit. texty s menej dôležitým obsahom

- najprv dlho tradovaná ústne, spísaná asi v sasánovskej dobe - od r. 224 nl.

b, ako jazyk

- konvenčné pomenovanie jazyka podľa náb. knihy – Avesty

- stred. perz. abestāg/apastāk, < staroirán. *upa stāvaka t.j. chvála ?

- predtým sa nazýval stará baktrijčina, dôvodom bol východoir. pôvod Av.

- nepresné je označenie zend/zand – ide iba o komentáre k Aveste napísané v stred.perz počas Sasánovcov

- najst. texty vznikali okolo 1200 prnl. na východe Iránu

- pre spísanie bolo zostavené, s využitím predovšetkým pahlavského písma, foneticky veľmi exaktné alfabetické písmo (15 grafémov pre vokály a 37 pre konsonanty)

- najstarší zachovaný dokument 1278

stará perzština

- názov jazyka nie je v perzských textoch doložený, odvodzuje sa od pomenovania etnika v staroperz. textoch

36 fonémov, 8 logogramov

- jej pokračovaním je stredoperzštinam resp. tiež klasická a nová perzština

- jednu perzskú vetu uvádza aj Aristofanes vo svojej komédii Acharňané

- je nejasné nakoľko bola jazykom širokej komunikácie

- dosiaľ poznáme asi 140 rôznych textov, väčšinou 3 jazyčné (elam.-babil.-staroperz.), nápisy Achajmenovcov

- väčšinou krátke stereotypné nápisy

- Behistúnsky nápis však patrí k najväčším v staroveku

- významným zdrojom je onomastický materiál dochovaný v elamských textoch z Perzepolisu, v antických prameňoch a iných

- v staroperzských textoch je možné identifikovať rôzne médizmy, iné nepravidelnosti môžu dokazovať staroperzské dialekty ale nedostatok materiálu nedovoľuje konkrétnejšie závery